

■ گرایش موضوعی کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده
کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷

مرتضی امرایی | احسان گرایبی | صبا سیامکی

■ چکیده

هدف: بررسی گرایش‌های موضوعی کتاب‌های فارسی تألیفی و ترجمه شده حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷.

روش/ رویکرد پژوهش: روش پژوهش پیمایشی- توصیفی و ابزار گردآوری اطلاعات، سیاهه‌وارسی است. جامعه آماری را ۴۷۳ عنوان کتاب منتشر شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ تشکیل می‌دهد که از طریق جست‌وجو در ایک کتابخانه ملی بازیابی شدند. به منظور اطمینان از جامعیت داده‌های گردآوری شده، از سایت ناشران حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، سایت خانه کتاب و بخش انتشاراتی دانشگاه‌های کشور استفاده شده است.

یافته‌ها: نسبت کتاب‌های تألیفی به ترجمه شده بیشتر است. در سال ۱۳۸۶ بیشترین کتاب تألیفی و سال ۱۳۸۴ بیشترین کتاب ترجمه شده منتشر شده است. محمدحسین دبانی پرکارترین نویسنده و علی شکویی پرکارترین مترجم هستند. گرایش موضوعی فهرستنویسی و رده‌بندی با ۹/۶ درصد بیشترین سهم از بین کتاب‌های تألیفی، و مرجع و خدمات اطلاع‌رسانی با ۱۳/۸ درصد بیشترین سهم را در بین کتاب‌های ترجمه شده به خود اختصاص داده‌اند.

کلیدواژه‌ها

گرایش موضوعی، کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتاب، تألیف، ترجمه

گرایش موضوعی کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷

مرتضی امرایی^۱ | احسان گرایبی^۲ | صبا سیامکی^۳

دریافت: ۱۳۹۰/۷/۲۱ پذیرش: ۱۳۹۱/۳/۲۲

مقدمه

تولید و انتشار اطلاعات علمی نقش مهمی در موفقیت هر نظام آموزشی و پژوهشی ایفا می‌کند و موجبات رشد و شکوفایی رشته‌های دانشگاهی و ارتقاء جایگاه حرفه‌ای آنها را فراهم می‌آورد. کتاب‌ها، گزارش‌های تحقیقاتی، پایان‌نامه‌ها، و مقالات علمی از منابع اطلاعاتی عمده به حساب می‌آیند، که در این میان کتاب اهمیت ویژه‌ای دارد. کتاب یکی از انواع اطلاعاتی است که قدمتی دیرینه دارد. حضور آن در ترکیب بسیاری از واژه‌ها مانند کتاب‌فروشی، کتابداری، کتابخانه، کتاب‌سنجی، کتاب‌شناسی و غیره نشانه آن است که زمانی رسانه غالب برای انتقال اطلاعات مکتوب بوده است. اگرچه در سالیان اخیر رقبای سرسختی برای کتاب پیدا شده است، اما به نظر نمی‌رسد که کتاب به‌زودی صحنه را خالی کند (محسنی، ۱۳۸۷، ص ۳۸).

علی‌رغم توسعه روزافزون دیگر رسانه‌ها و محمل‌های اطلاعاتی، نقش کتاب در انتقال اندیشه، تفنن و سرگرمی، آموزش و پژوهش انکارناپذیر است. در مراکز آموزشی و پژوهشی، کتاب یکی از محورهای اصلی آموزش و پژوهش است، هر چند که به نظر می‌رسد به دلیل طولانی بودن مراحل انتشار کتاب، رسانه خوبی برای انتشار تازه‌های علمی و مطالب روزآمد نیست و کاربردهای آموزشی آن بیش از کاربردهای پژوهشی است (محسنی، ۱۳۸۷، ص ۴۲). از دهه ۱۳۳۰ شاهد انتشار کتاب‌های تألیفی و ترجمه‌ای در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی هستیم. با وجود اینکه بازار نشر کتاب در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی
پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان
(نویسنده مسئول)
morteza.amraei@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و
دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران
geraei@gmail.com

۳. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی
دانشگاه شهید چمران
saba.siamaki@gmail.com

کشور همانند سایر حوزه‌ها همواره با فراز و نشیب‌هایی مواجه بوده است، اما در سالیان اخیر رشد چشمگیری داشته است. بررسی کتاب‌های منتشر شده در هر حوزه علمی، می‌تواند نقاط قوت و ضعف این منابع از جمله نویسندگان و مترجمان کلیدی، موضوعات کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده، و زمینه‌های موضوعی‌ای که کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند را مشخص کند. از آنجایی که رشد کتاب در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۳۷۴ به بعد نسبت به سال‌های پیش از نظر کمی بیشتر به نظر می‌رسد (کریمی و علیپورحافظی، ۱۳۸۷، ص ۱۰۱) و در راستای تکمیل پژوهش کاتوزیان (۱۳۷۷)، پژوهش حاضر بر آن است تا با بررسی تحلیلی و موضوعی کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷، و مشخص کردن توزیع موضوعی این کتاب‌ها، زمینه‌های کمک به نویسندگان و مترجمان را فراهم آورد تا بتوانند با تألیف و ترجمه کتاب‌های مناسب و مورد نیاز جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور و با در نظر گرفتن خلأهای موجود، زمینه رشد و شکوفایی هر چه بیشتر رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی را فراهم آورند. از این رو هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی گرایش‌های موضوعی کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ است.

به‌منظور رسیدن به هدف فوق، پژوهش حاضر در صدد است به پرسش‌های زیر پاسخ

دهد:

۱. وضعیت کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ چگونه است؟
۲. پرتولیدترین نویسندگان و مؤسسات حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ چه کسانی هستند؟
۳. پرتولیدترین مترجمان در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ چه کسانی هستند؟
۴. گرایش‌های موضوعی کتاب‌های تألیفی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ چگونه است؟
۵. گرایش‌های موضوعی کتاب‌های ترجمه شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ چگونه است؟
۶. توزیع پراکندگی زمانی کتاب‌های تألیفی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ به تفکیک سال چگونه است؟
۷. توزیع پراکندگی زمانی کتاب‌های ترجمه شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

ایران طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ به تفکیک سال چگونه است؟

آذرانفر (۱۳۸۵) در پژوهشی به بررسی ۲۴۰ پایان‌نامه موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران در بازه زمانی ۱۳۷۳-۱۳۸۲ پرداخت. یافته‌ها حاکی از آن بود که گرایش موضوعی غالب در پایان‌نامه‌ها به مقوله «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» اختصاص داشته است. کیانمهر (۱۳۷۶) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی موضوعی ۲۸۶ پایان‌نامه با استفاده از طبقه‌بندی لیزا و ایزا و همچنین دروسی که در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد ارائه می‌شود، پرداخت. نتایج پژوهش وی نشان داد که در زمینه موضوعی «سازمان‌دهی» و «ذخیره و بازیابی» بیشترین تعداد پایان‌نامه به رشته تحریر درآمده است. این درحالی است که کمترین تعداد پایان‌نامه با ۲ عنوان متعلق به «کلیات کتابداری» است و در زمینه موضوعی «حفظ و نگهداری» نیز پایان‌نامه‌ای نگاشته نشده است. کاتوزیان (۱۳۷۷) با هدف کشف گرایش‌های موضوعی کتاب‌های فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی به بررسی آثار منتشر شده در این حوزه طی سال‌های ۱۳۵۷ تا پایان سال ۱۳۷۲ پرداخت. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که، موضوع‌های «سازماندهی مواد اطلاعاتی» با ۴۸ عنوان (۲۲/۰۱ درصد)، «اطلاعات» با ۳۳ عنوان (۱۵/۱۳ درصد) و «نظام‌های اطلاع‌رسانی» با ۲۶ عنوان (۱۸/۹۲ درصد) بیشترین گرایش موضوعی را به خود اختصاص داده‌اند. موضوع‌هایی همچون «فلسفه، سیاست و توسعه اطلاع‌رسانی کتابداری»، «حرفه اطلاع‌رسانی و کتابداری»، «ذخیره و بازیابی اطلاعات» و «آرشیو» هر یک با ۳ عنوان (۱/۳۷ درصد) کمترین فراوانی را دارند. سپهر و شادمان‌فر (۱۳۸۸) در پژوهشی به بررسی ۴۷ عنوان مقاله ارائه شده در همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران طی سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۸۵ پرداختند. نتایج پژوهش از نقطه‌نظر گرایش موضوعی مقالات نشان می‌دهد که موضوع «ذخیره و بازیابی رایانه‌ای اطلاعات» با ۲۴ درصد بیشترین سهم را در مقالات داشته است، بعد از آن موضوعات «فناوری اطلاعات و ارتباطات» با ۱۸ درصد و «کلیات کتابداری و اطلاع‌رسانی» با ۱۶ درصد در مرتبه‌های بعدی قرار دارند. بلسینگر و فریزر^۴ (۲۰۰۷) در مقاله خود با عنوان «تحلیل متون کتابداری در دهه ۱۹۹۴-۲۰۰۴» به بررسی گرایش‌های مقالات و سمینارهای ارائه شده در مجلات علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی طی یک دهه پرداختند. بلسینگر و فریزر گرایش‌های موضوعی را در پنج طبقه گروه‌بندی کردند:

۱. عملکردهای کتابخانه، ۳۳ درصد؛

۲. پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۰ درصد؛

۳. حرفه کتابداری، ۲۰ درصد؛

۴. فناوری، ۱۸ درصد؛ و

۵. بررسی انتشارات، ۱۱ درصد.

برونستاین^۵ (۲۰۰۹) در پژوهش خود با عنوان «گرایش‌های جدید در برنامه درسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» با استفاده از روش تحلیل محتوا به تجزیه و تحلیل برنامه‌های درسی ارائه شده در دانشکده‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در سراسر جهان پرداخت. یافته‌ها بیان‌گر آن است که بیشترین توجه به موضوع‌های «اطلاعات و فناوری» با تأکید بر نیاز کاربران معطوف است. گوری^۶ و دیگران (۲۰۰۹) در مطالعه خود با عنوان «گرایش‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی: تجزیه و تحلیل نشریات پژوهشی در بولتن انجمن کتابداری پزشکی و مجلات کتابداری پزشکی از سال ۱۹۹۱-۲۰۰۷» با روش تحلیل محتوا و کتاب‌سنجی به بررسی گرایش‌های فعالیت‌های پژوهشی ارائه شده در مجلات پژوهشی کتابداری پزشکی موجود در بولتن انجمن کتابداری پزشکی و مجلات انجمن کتابداری پرداختند. یافته‌ها نشان داد که تعداد مقاله‌ها نسبت به قبل سیر صعودی داشته و مباحث کاربردی به‌عنوان رایج‌ترین موضوع‌ها مورد توجه قرار داشته‌اند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پیمایشی-توصیفی است. جامعه پژوهش تمامی کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۳۷۳ تا پایان سال ۱۳۸۷ است. در این پژوهش به‌منظور ترسیم دقیق سیمای نشر کتاب در این دوره و به دلیل کم بودن تعداد عناوین کتاب‌های ویرایش دوم به بعد و تجدیدچاپ در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور، صرفاً ویرایش و چاپ اول کتاب‌ها در نظر گرفته شده است. مجموعه همایش‌ها نیز به دلیل تنوع موضوعی و قرار گرفتن در مقوله‌های موضوعی از یک طرف، و دشواری تعیین سهم هر یک از مؤلفان از طرف دیگر، نادیده گرفته شده است. برای تهیه فهرستی جامع از کتاب‌های منتشر شده در این دوره زمانی، پس از انتخاب کلیدواژه‌های موضوعی مناسب از کتاب سرعنوان‌های موضوعی فارسی، از طریق اپک کتابخانه ملی جست‌وجوی کتاب‌های مورد نظر انجام شد. پس از بررسی فهرست‌برگه‌های کتاب‌های بازبای شده، اطلاعات کتابشناختی کتاب‌هایی که در جامعه پژوهش قرار می‌گرفت، جمع‌آوری شدند. به‌منظور اطمینان از جامعیت داده‌های گردآوری شده، از سایت ناشران حوزه کتابداری (نشر کتابدار، چاپار، دبیزش، و غیره)، سایت خانه کتاب، و بخش انتشاراتی دانشگاه‌های کشور نیز برای گردآوری اطلاعات کامل کتاب‌ها استفاده شد. ابزار گردآوری اطلاعات سیاهه‌وارسی است که با توجه به هدف و پرسش‌های پژوهش حاضر تهیه شده است

5. Bronstein

6. Gore

و این موارد در آن گنجانده شد: کد کتاب، نام نویسندگان، سال انتشار، موضوع کتاب. مبنای اصلی تقسیم‌بندی موضوعی، تقسیم‌بندی موضوعی بانک اطلاعاتی لیزا. از آنجایی که همپوشانی کاملی از لحاظ موضوعی بین کتاب‌های منتشر شده در کشور و بعضی از مقوله‌های موضوعی لیزا وجود نداشت، همچنین به دلیل وجود موضوع‌هایی که در هیچ یک از مقوله‌های موضوعی لیزا قرار نمی‌گرفتند، به منظور جلوگیری از تراکم بیش از حد موضوع‌ها در مقوله موضوعی «سایر موضوع‌ها» و در راستای نمایش بهتر حوزه‌های مختلف با توجه به موضوع کتاب‌های منتشره، تعدیل‌هایی در طبقه‌بندی لیزا صورت گرفت؛ به نحوی که با اندک تغییراتی طبقه‌بندی ویژه‌ای در ۱۹ مقوله موضوعی ارائه شده است. داده‌ها پس از ورود اطلاعات به نرم افزار اکسل، تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها

۱. وضعیت کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

یافته‌ها نشان داد که نسبت کتاب‌های تألیفی به ترجمه بیشتر است، به طوری که در فاصله زمانی مورد بررسی از ۴۷۲ عنوان منتشر شده، سهم تألیف کتاب ۶۶/۵۲ درصد (۳۱۴ عنوان) و سهم ترجمه ۳۳/۴۸ درصد (۱۵۸ عنوان) بوده است.

۲. نویسندگان و مؤسسات پرتولید در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

برای شناسایی پدیدآورندگان پرتولید، تعداد کتاب‌های تألیفی انفرادی و گروهی هر یک از نویسندگان در طی سال‌های مورد بررسی شمارش شدند. در مورد آثار چندنویسنده‌ای، حضور نام یک فرد چه به عنوان نویسنده اول و چه به عنوان نویسنده‌های بعدی به منزله میزان مشارکت برابر او در تولید کتاب در نظر گرفته شد و به همین جهت به نویسندگان همکار سهمی مساوی اختصاص یافته است. جدول ۱ پدیدآورندگان پرتولید در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی را در سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷ نشان می‌دهد. به دلیل کثرت نویسندگان، در این جدول نویسندگانی ذکر شده‌اند که امتیاز ۴ یا بیشتر را کسب کرده‌اند. همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود محمدحسین دینانی با ۱۰ امتیاز به عنوان پرتولیدترین نویسنده حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در این سال‌ها شناخته شده است.

ردیف	نویسنده	تعداد کتب تألیفی				جمع
		تک نویسنده	دو نویسنده	سه نویسنده	چهار نویسنده	
۱	محمدحسین دیبانی	۹	۲	-	-	۱۰
۲	عبدالحسین آذرنگ	۸	-	-	-	۸
۳	حمید محسنی	۶	۱	-	-	۷/۵
۴	غفور امانی	۶	۲	-	-	۷
۵	شرکت پارس آذرخش	۷	-	-	-	۷
۶	غلامرضا فدایی عراقی	۵	-	-	-	۵
۷	عباس حری	۴	۲	-	-	۵
۸	داود محمدی فرد	۴	۲	-	-	۵
۹	رحمت الله فتاحی	۲	۵	۱	-	۴/۸۳
۱۰	شیرین تعاونی (خالقی)	۳	۲	۱	۲	۴/۵۸
۱۱	سعید غفاری	۴	۱	-	-	۴/۵
۱۲	رحیم علیجانی	۲	۴	-	-	۴

جدول ۱

توزیع فراوانی نویسندگان و
مؤسسات پرتولید در حوزه
کتابداری و اطلاع رسانی

۳. مترجمان پرتولید در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی

جدول ۲، توزیع فراوانی ۱۰ مترجم پرتولید حوزه کتابداری و اطلاع رسانی را در طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۷۳ نشان می‌دهد.

ردیف	مترجم	تعداد کتب ترجمه شده				جمع
		تک مترجم	دو مترجم	سه مترجم	چهار مترجم	
۱	علی شکویی	۸	-	-	-	۸
۲	علیرضا رستمی گومه	۴	۴	-	-	۶
۳	جعفر مهاد	۳	۳	-	-	۴/۵
۴	آیدین آذری	۴	-	۱	-	۴/۳۳
۵	مرتضی کوجبی	۴	-	-	-	۴
۶	عباس گلیوری	۳	۲	۱	-	۴/۸۳
۷	محمد حسن زاده	۳	-	۱	۱	۳/۵۸
۸	زاهد بیگدلی	۳	۱	-	-	۳/۵
۹	علی حسین قاسمی	۲	۲	۱	-	۳/۳۳
۱۰	محمد حسین دیبانی	۲	۲	-	-	۳

جدول ۲

توزیع فراوانی مترجمان
پرتولید در حوزه
کتابداری و اطلاع رسانی

در بررسی کتاب‌های دارای چند مترجم برای هر یک از مترجمان سهم یکسانی در نظر گرفته شده است. همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود علی شکویی با ۸ امتیاز پرکارترین مترجم حوزه است. علیرضا رستمی گومه، جعفر مهرداد، آیدین آذری، مرتضی کوبکی، عباس گیلوری، محمد حسن زاده، زاهد بیگدلی، علی حسین قاسمی، و محمد حسین دیانی در رده‌های بعدی قرار دارند.

۴. پراکندگی موضوعی کتاب‌های تألیفی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

جدول ۳ پراکندگی موضوعی کتاب‌های تألیفی مورد بررسی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی را نشان می‌دهد. یافته‌ها بیان‌گر آن است که حوزه «سازماندهی مواد» با ۹/۶ درصد تألیف (۳۰ عنوان) بیشترین سهم و «نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی» با ۲/۳ درصد کمترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند.

ردیف	موضوع	فراوانی	درصد
۱	سازماندهی مواد	۳۰	۹/۶
۲	مواد و منابع اطلاعاتی	۲۴	۷/۶
۳	کتابخانه، آرشیو و مرکز اطلاع‌رسانی	۲۳	۷/۳
۴	مرجع و خدمات اطلاع‌رسانی	۲۲	۷
۵	رسانه‌ها (چاپ و نشر، حق مؤلف)	۱۹	۶
۶	سایر موضوع‌ها	۱۹	۶
۷	فناوری کتابخانه	۱۸	۵/۷
۸	کتابداری و علم اطلاعات	۱۸	۵/۷
۹	ذخیره و بازیابی اطلاعات	۱۸	۵/۷
۱۰	استفاده از کتابخانه و مراجعان	۱۶	۵/۱
۱۱	دستنامه‌ها و تست‌های چندگزینه‌ای	۱۵	۴/۸
۱۲	پژوهش و نگارش علمی	۱۵	۴/۸
۱۳	حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۴	۴/۵
۱۴	مجموعه‌سازی و فراهم‌آوری	۱۳	۴/۲
۱۵	کتابشناسی‌ها و فرهنگ‌ها	۱۳	۴/۲
۱۶	ساختمان و تجهیزات	۱۲	۳/۸
۱۷	فناوری ارتباطات و اطلاعات	۱۰	۳/۲
۱۸	سازمان کتابخانه	۸	۲/۵
۱۹	نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی	۷	۲/۳
	جمع	۳۱۴	۱۰۰

جدول ۳

پراکندگی موضوعی کتاب‌های تألیفی
حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

۵. پراکندگی موضوعی کتاب‌های ترجمه در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

بررسی پراکندگی موضوعی کتاب‌های ترجمه شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی بیانگر آن است که از مجموع ۱۵۸ عنوان کتاب ترجمه شده طی سال‌های مورد بررسی، زیرگروه موضوعی «مرجع و خدمات اطلاع‌رسانی» با ۲۱ عنوان (۱۳/۸ درصد) بیشترین سهم، و زیرگروه «ساختمان و تجهیزات» و «دستنامه‌ها و تست‌های چندگزینه‌ای» کمترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند.

ردیف	موضوع	فراوانی	درصد
۱	مرجع و خدمات اطلاع‌رسانی	۲۱	۱۳/۳
۲	مواد و منابع اطلاعاتی	۱۵	۹/۵
۳	سازماندهی مواد	۱۴	۸/۸
۴	ذخیره و بازیابی اطلاعات	۱۴	۸/۸
۵	فناوری کتابخانه	۱۳	۸/۳
۶	کتابخانه، آرشیو و مرکز اطلاع‌رسانی	۱۲	۷/۶
۷	سازمان کتابخانه	۱۰	۶/۳
۸	سایر موضوع‌ها	۱۰	۶/۳
۹	فناوری ارتباطات و اطلاعات	۹	۵/۷
۱۰	مجموعه‌سازی و فراهم‌آوری	۹	۵/۷
۱۱	استفاده از کتابخانه و مراجعان	۸	۵/۱
۱۲	کتابداری و علم اطلاعات	۶	۳/۸
۱۳	رسانه‌ها (چاپ و نشر، حق مؤلف)	۵	۳/۲
۱۴	حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی	۳	۱/۹
۱۵	کتابشناسی‌ها و فرهنگ‌ها	۳	۱/۹
۱۶	پژوهش و نگارش علمی	۳	۱/۹
۱۷	نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی	۳	۱/۹
۱۸	ساختمان و تجهیزات	-	-
۱۹	دستنامه‌ها و تست‌های چندگزینه‌ای	-	-
	جمع	۱۵۸	۱۰۰

جدول ۴

پراکندگی موضوعی کتاب‌های ترجمه شده حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

۶. پراکندگی زمانی کتاب‌های تألیفی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

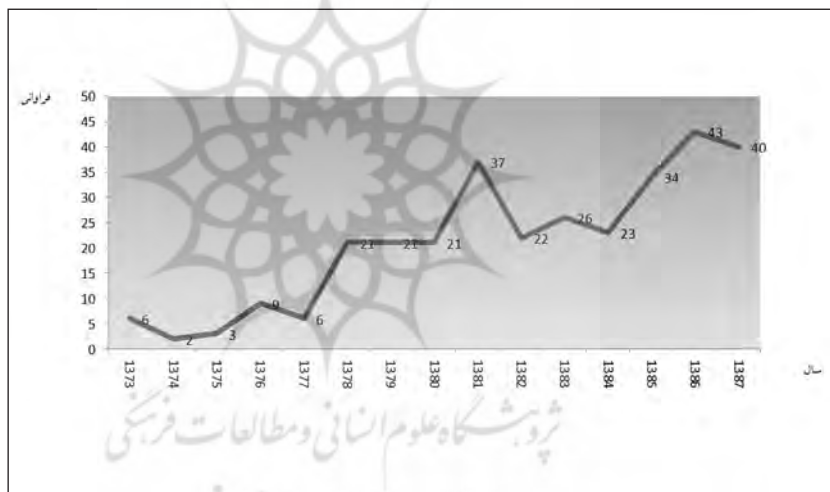
نمودار ۱ توزیع فراوانی کتاب‌های تألیفی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی را به تفکیک

سال نشان می‌دهد. سال ۱۳۷۴ با ۲ عنوان کتاب تألیفی کمترین، و سال ۱۳۸۶ با ۴۳ عنوان کتاب تألیفی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. در کل، نشر کتاب در سال‌های مورد بررسی با وجود فراز و نشیب‌های مختلف سیری تقریباً صعودی داشته است و می‌توان آن را به سه دوره زمانی تقسیم کرد:

الف) سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۷۷: که در آن نمودار شیب ملایمی دارد و میزان انتشارات در سطح پایینی است.

ب) سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۱: در سال ۱۳۷۸ شاهد جهشی در نشر کتاب‌های تألیفی هستیم؛ تا سال ۱۳۸۰ این روند با فراوانی یکنواختی ادامه می‌یابد و در سال ۱۳۸۱ به اوج خود می‌رسد.

پ) سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۸۷: در ابتدای این دوره شاهد رکوردی در بازار تألیف کتاب هستیم؛ این روند تقریباً تا سال ۱۳۸۵ ادامه می‌یابد و پس از آن میزان تألیفات در سال ۱۳۸۶ به بالاترین نقطه خود می‌رسد.

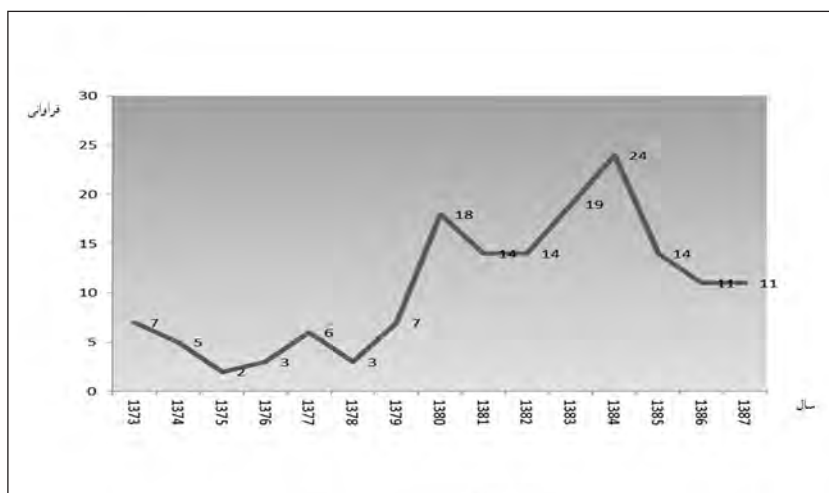
مؤدار ۲

توزیع فراوانی کتاب‌های تألیفی در حوزه
کتابداری و اطلاع‌رسانی
در سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷

۷. پراکندگی زمانی کتاب‌های ترجمه در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

نمودار ۲ توزیع فراوانی کتاب‌های ترجمه شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی را نشان می‌دهد. همانطور که مشاهده می‌شود سال ۱۳۷۵ با ۳ عنوان کمترین، و سال ۱۳۸۴ با ۲۴ عنوان بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. روند ترجمه کتاب در این حوزه همانند تألیف کتاب، با فراز و نشیب‌هایی همراه بوده، به گونه‌ای که در سال‌های اولیه (۱۳۷۳-۱۳۷۸) دنیای ترجمه از رونق چندانی برخوردار نیست و میزان انتشارات پایین است. پس از پشت سر گذاشتن یک دوره نسبتاً ضعیف، شاهد روند روبه‌رشد در سال‌های

بعدی هستیم، و در سال ۱۳۸۴ این رشد به نقطه‌ی اوج خود می‌رسد.

مردار ۲

توزیع فراوانی کتاب‌های ترجمه شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷

نتیجه‌گیری

توزیع فراوانی کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی به تفکیک سال بیانگر آن است که سال ۱۳۸۶ با ۴۳ عنوان بیشترین و سال ۱۳۷۴ با ۲ عنوان کمترین میزان تعداد کتاب تألیفی را به خود اختصاص داده است. سال ۱۳۸۴ با ۲۴ عنوان بیشترین و سال ۱۳۷۵ با ۳ عنوان کمترین میزان کتاب ترجمه شده را دارند. در مجموع روند انتشار کتاب سیر صعودی داشته، و میزان کتاب‌های تألیفی بیشتر از کتاب‌های ترجمه شده است. یافته‌های کاتوزیان (۱۳۷۷) نیز حکایت از نسبت بیشتر تألیف کتاب به ترجمه دارد. این امر احتمالاً از افزایش افراد تحصیلکرده حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری در سال‌های اخیر، پیدایش ناشران حرفه‌ای، افزایش مراکز ارائه‌دهنده دوره‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی، و به تبع آن افزایش نیاز جامعه دانشجویی به کتاب‌های آموزش ناشی می‌شود.

پراکندگی گرایش موضوعی کتاب‌های تألیفی بیان‌گر آن است که مقوله‌های موضوعی «سازماندهی مواد»، «مواد و منابع اطلاعاتی»، «مرجع و خدمات اطلاع‌رسانی» و «کتابخانه‌ها، آرشیو و مراکز اطلاع‌رسانی» بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند که این امر احتمالاً ناشی از وجود این سه مقوله موضوعی در سرفصل‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد است. به‌عنوان نمونه، سرفصل «سازماندهی مواد» و «مرجع و خدمات اطلاع‌رسانی»، تعداد زیادی از واحدهای درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در مقاطع مختلف تحصیلی را به خود اختصاص داده است و همین امر سبب توجه به این مقوله از ابتدای شکل‌گیری آموزش

کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشور شده است. این یافته در راستای یافته‌های کیانمهر (۱۳۷۶) است که نشان داد پایان‌نامه‌ها از نظر موضوعی به «سازمان‌دهی» گرایش دارند. از طرفی وجود دوره‌های آموزشی مختلف کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و دوره‌های آموزشی دانشگاه پیام نور سبب تنوع متون منتشر شده متناسب با نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های ارائه شده دروس شده است.

همان‌گونه که پژوهشگران در خصوص فقر مطالعات و پژوهش‌های انجام شده در مقوله موضوعی «کلیات کتابداری و اطلاع‌رسانی» متفق‌القول هستند (سلک و بزرگی، ۱۳۸۹)، در پژوهش حاضر نیز شاهد آنیم که این موضوع در کتاب‌های منتشر شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز کمتر مورد توجه قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش هم‌راستا با پژوهش‌های آذرانفر (۱۳۸۵)، سیدین و باب‌الحوائجی (۱۳۸۸)، اردلان افتخاری و چشمه‌سهرابی (۱۳۸۹)، سلک و بزرگی (۱۳۸۹)، نشان‌دهنده توجه زیاد به مقوله «کتابخانه‌ها، آرشیو و مراکز اطلاع‌رسانی» در مقالات مجلات، همایش‌ها، پایان‌نامه‌ها و کتاب‌هاست. نکته قابل توجه دیگر این بود که برخلاف یافته‌های پژوهش برونستاین (۲۰۰۹) که بیان‌گر توجه به مقوله موضوعی «فناوری» در گرایش‌های جدید برنامه درسی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در سراسر جهان است، این مقوله با اقبال چندانی از سوی مؤلفین حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی مواجه نشده و رتبه هفتم را به خود اختصاص داده است. این در حالی است که موضوع «فناوری» در پژوهش بلسینگر و فریزر (۲۰۰۷) نیز جزء مقوله‌های موضوعی پرتألیف بوده است. کمترین سهم از گرایش‌های موضوعی کتاب‌های تألیفی نیز به حوزه «چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی» تعلق دارد.

علی‌رغم وجود ضعف‌ها و مشکلات زیاد در ساختمان کتابخانه‌ها و نبود استانداردهای لازم برای انواع کتابخانه‌ها، هنوز هم توجه چندانی به موضوع «ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌ها» نشده است. برای رفع این کمبود می‌توان از همکاری متخصصان حوزه معماری و کتابداران برای بهبود بخشیدن به وضعیت کتابخانه‌ها بهره برد، زیرا این حوزه ماهیتی بین‌رشته‌ای دارد. یافته‌های نیازی (۱۳۸۰) نیز هم‌راستا با پژوهش حاضر، کمبود مطالعات در این حوزه را گزارش کرد.

پراکندگی گرایش موضوعی کتاب‌های ترجمه شده بیان‌گر آن است که مقوله‌های موضوعی «مرجع و خدمات اطلاع‌رسانی»، «مواد و منابع اطلاعاتی»، و «سازماندهی مواد» بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. استدلال‌های ارائه شده درباره علل افزایش کتب تألیف شده در این حوزه‌ها، در مورد کتاب‌های ترجمه شده نیز صادق است. بررسی حاضر نشان داد علی‌رغم اینکه در سالیان اخیر، وضعیت نشر کتاب در حوزه

کتابداری و اطلاع‌رسانی از رشد نسبتاً مطلوبی برخوردار بوده است، اما برخی از گرایش‌های موضوعی مورد غفلت قرار گرفته و نیاز به توجه بیشتری دارند. از این رو، ضروری است که مؤلفان و مترجمان فعال حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور به منظور رفع خلأهای موجود، با دیدی کل‌نگر و جامع به حوزه بنگرند و به تمامی گرایش‌های موضوعی به‌ویژه آنهایی که کمتر رشد یافته‌اند، بپردازند.

منبع

- آذرانفر، جوانه (۱۳۸۵). «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۲، موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران». *علوم و فناوری اطلاعات*، ۲۱ (۴): ۴۰-۱۹.
- اردلان افتخاری، سامیه؛ چشمه‌سهرابی، مظفر (۱۳۸۹). «ارزیابی کمی و کیفی نشریه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی از بهار ۱۳۷۷ تا بهار ۱۳۸۷». *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۵۱ (۳): ۵۳-۸۴.
- سپهر، فرشته؛ شادمان‌فر، سمانه (۱۳۸۸). «تحلیل محتوای مقالات همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از سال ۷۹ تا پایان سال ۸۵». *دانش‌شناسی*، ۲ (۴): ۲۵-۳۸.
- سلک، محسن؛ بزرگی، اشرف‌السادات (۱۳۸۹). «تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در دو نشریه فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی» و «فصلنامه کتاب» در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶». *دانش‌شناسی*، ۳ (۱۰): ۴۰-۲۵.
- سیدین، سیدمهرداد؛ باب‌الحوایجی، فهیمه (۱۳۸۸). «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران شمال، علوم و تحقیقات تهران، علوم و تحقیقات اهواز و همدان در سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۸۶». *پیام کتابخانه*، ۱۵ (۱): ۹۵-۱۲۸.
- کاتوزیان، آذر (۱۳۷۷). «بررسی کتاب‌های فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۳۵۷ تا پایان سال ۱۳۷۲». *کتابداری*، دفتر ۲۸-۲۹: ۲۹-۴۴.
- کریمی، مهشید؛ علیپورحافظی، مهدی (۱۳۸۷). «نشر کتاب در حوزه کلیات در سه دهه گذشته». *کتاب ماه: کلیات*، ۱۲ (۲): ۹۸-۱۰۳.
- کیانمهر، شیبیا (۱۳۷۶). «بررسی روند موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های مستقر در تهران طی سال‌های ۱۳۶۶ لغایت ۱۳۷۵». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی ایران.
- محسنی، حمید (۱۳۸۷). *آشنایی با چاپ و نشر در روابط عمومی*. تهران: نشر کتابدار.
- نیازی، سیمین (۱۳۸۰). «بررسی گرایش‌های موضوعی نشریات کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال‌های ۱۳۴۷-۱۳۷۷». *فصلنامه کتاب*، ۱۲ (۱): ۵۲-۶۱.

Blessinger, Kelly; Frasier, Michele (2007). "Analysis of a decade in Library:1994 – 2004".

College and Research Libraries, 68 (2):155-169. from:

<http://www.scopus.com/results/results.url?sort=pdf>.

Bronestein, Jenny (2009). "Current trends in library and information studies curricula".

Libri, 59 (2):78-87. from: <http://www.scopus.com/results/results.url?sort=pdf>.

Gore, Sally A.; et al.(2009). "Trends In health sciences library and information science research: An analysis of research publications in the Bulletin of the Medical Library Association and Journal of the Medical Library Association from 1991 to 2007". *Journal of the Medical Library Association*, 97 (3):203-211. from: <http://www.scopus.com/results/results.url?sort=pdf>.

استناد به این مقاله:

امرابی، مرتضی؛ گرابی، احسان؛ سیامکی، صبا (۱۳۹۲). «گرایش موضوعی کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۸۷». *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۴(۳): ۷۸-۹۱.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی